

De laatste wildernis

gelezen: Robert Macfarlane; De laatste wildernis (2007)

Twee reusachtige eilanden ten westen van Europa zijn overwoekerd door bos. De vegetatie gedijt er rijkelijk onder de regenval. Ook de honderden veel kleinere eilandjes in de nabijheid zijn vrijwel ondoordringbaar begroeid.

Zesduizend jaar later verkent een beweeglijke en nieuwsgierige jongeman het gecultiveerde beukenbos niet ver van zijn woonhuis en herneemt een gewoonte uit zijn vroege kinderjaren. Hij klimt er weer regelmatig in een boom en komt op deze schuilplaats tot nieuwe bevindingen. Op zekere momenten kijkend als een cartograaf: “Vanaf die hoogte lag het land als een kaart onder me uitgevouwen”, op andere momenten begaan met de veerkracht van de boom of met de vogels op dezelfde tak. Hij inhaleert het buitenleven en is geboeid door natuur en landschap. Het lijken uitsluitend deze ingrediënten - authentieke nieuwsgierigheid en de wil tot lijfelijke ondervinding - te zijn die hem verder voeren op zijn verdere verkenningen door de natuur, ook al benaderen die soms voor moderne begrippen het buitenissige. Immers, Macfarlane mocht ervaren dat zijn vrijwillige verkenningen van de natuur voor nog niet zo verre voorouders meestal onontkoombare confrontaties waren.

Buiten “zijn” bos komt hij niet zo veel bossen meer tegen op de eilanden, welke hij tot in de uithoeken zal gaan bezoeken. Mensen hebben de archipel betreden en zijn er landbouw gaan bedrijven. Daarmee is de belangrijkste factor genoemd waardoor het land door de eeuwen heen kaler en kaler zou worden. Het landschap werd gecultiveerd.

Enkele rafelranden doen nog aan de oorspronkelijke wildernis herinneren.

Tijdens een kort verblijf op een onbewoond eilandje voor de kust van Wales verkeert hij in de wetenschap in het spoor van voorgangers te treden. De eerste Britse christen-kluizenaars waren hem voor met hun soms jarenlange verblijf in vrijwillige, louterende ballingschap.

Om zijn onderwerp te belichten beschikt de schrijver al op 31-jarige leeftijd over een opmerkelijke rijkdom aan invalshoeken: kennis van de geologie van de landschappen, regionale bewoningsgeschiedenissen, bekendheid met zowel de wetenschappelijke als de literaire bibliotheek. Zijn oorspronkelijke fascinatie lijdt er niet onder. Het liefst gaat hij erop uit: lange wandelingen bij nacht even lief als bij dag, stukken klimmend of zwemmend, als het kan slapend in de open lucht (zoals zijn meest geliefde dier de haas). Hij ondervindt de landschappen en weersgesteldheden van Engeland en Ierland: afgelegen eilandjes, bergkammen, riviermondingen. Het achtereenvolgend bezoeken van de uiteengelegen bestemmingen zou men als eigentijds ‘hyper’ kunnen bestempelen als de beschrijvingen niet zo betekenisvol waren. Sneeuw, storm en regen worden door de reiziger niet vermeden. De opmerkzaamheid van de boomzitter zelden verliezend. Zo registreert hij nauwgezet hoe zijn zintuigen het nachtelijke landschap op een andere manier verwerken dan overdag. Met een bespreking van de wonderlijke nachtelijke taferelen van de schilder Samuel Palmer wordt de uitleg ondersteund. Een vergelijkbare ondervinding doet hij op tijdens het zwemmen, waarbij hij geïnspireerd raakt door het afwijkend standpunt ten opzichte van het omringende landschap. Anders dan bij de gangbare dagtrips - van de ochtend tot in de late namiddag - valt zijn vertrek op een willekeurig tijdstip. Al wat volgt neemt deze wandelaar voor lief: de weersgesteldheid, het uur van de dag dan wel van het uur van de nacht. De overlevering aan het toeval wordt beschouwd als een mogelijkheid om een onverwachte ervaring op te doen.

Erna Sparla; The pink valley of Sligachan, acryl (2011)

In het landschap loopt hij aan tegen aanwijzingen van welhaast vergeten geschiedenissen, al is soms alleen een ingezakte cottage de aanleiding: meedogenloze huisuitzettingen tijdens de Schotse landhervormingen (clearances). Of het verhaal van de hemeltergende taferelen van hongerende Ieren tijdens de aardappelcrisis.

Als hij zich over een aardkloof buigt en binnen in dat halfduister een weelderige vegetatie ziet oplichten verandert zijn inzicht: wildernis is niet perse grootschalig. Vanaf dan is er aandacht voor kleine wildernissen zoals heggen (die ook in Engeland zijn gereduceerd door ruilverkavelingen). Het zijn de minisystemen waarbinnen een keur aan planten en dieren samenleven. De natuur wordt bekeken met een opmerkzaamheid voor kleuren in alle toonaarden en beschreven aan de hand van beeldende gelijkenissen. Dit in pogingen om de regelmatig opflikkerende verwondering, of het genot in de natuur te verwoorden: “Het valt ons zwaar om met taal vat te krijgen op landschappen die subtiele kleurverschillen vertonen, maar die door hun uitgestrektheid, hun omvang en hun openheid nergens mee te vergelijken zijn”. Wil men de schrijver goed blijven volgen in zijn geconcentreerde beschrijvingen, dan moet men voor het lezen van dit boek wel wat tijd uittrekken.

Robert Macfarlane's boek is te plaatsen binnen traditie van reis- en expeditieverslagen, waarvan invloedrijke voorgangers in de verhalen worden betrokken. De zorg voor het voortbestaan van natuur en landschap is binnen de latere werken in dit genre een opkomend thema geworden. Macfarlane verwoordt zijn zorg niet nadrukkelijk; de conclusies zijn voorbehouden aan de lezer.

Lees ook: Nawoord ▼

Nawoord

De laatste wildernis

Bij het lezen van dit boek heb ik ter ondersteuning enkele kunst- en fotoboeken geraadpleegd, daarbij regelmatig afgaand op de verwijzingen door de auteur. Door de schilderijen van John Constable was ik zelden gegrepen. Ik kreeg een boek met zijn landschapstekeningen onder ogen; deze zijn studieus en met veel gevoel voor ruimtelijkheid. Vanaf nu behorend tot de fraaiste waarmee ik kennismaakte.

De schilderijen en tekeningen zijn niet uitsluitend een bron van kunstzinnig genot, zij verschaffen volop feitelijke informatie over het landschap van weleer, en over de leefwijzen van de mensen daarbinnen.